

zápisník 1958

měsíčník pro politiku a kulturu • září

Historie a přítomnost . . .

strana 2

Politickým úsilím každé zahraniční akce je podat národní otázku tak, aby se o ni zajímala světová veřejnost. Naše práce se zdá být často neúspěšná právě proto, že postrádáme doklady o tomto zájmu. Mezinárodní i vnitřní československé události svědčí však o tom, že otázka Československa je stále spojována s existencí světové demokracie.

Jazyk . . .

strana 4

V desátém roce exilu cítíme, že palčivější než otázky politické je úzkost o zachování živého jazyka v nás samých a v našich dětech. Už dnes vidíme, že slovo psané v cizím prostředí se stává bezvýznamným v porovnání s domácí tvorbou. Jsou dva úseky, na kterých se rozhodne náš zápas s lavinou nového kulturního prostředí: jazyk

. . . a kniha v exilu . . .

strana 6

Symboły a politika . . .

strana 9

Symboły každého živého politického hnutí se rodí spontánně. Je proto třeba se pozastavit nad tím, že komunisté si přisvojili hlavní znaky naší demokratické státnosti, a že se tyto symboły zeizit daly.

Rozhovor o Slovensku . . .

strana 11

Otevřený rozbor chyb, kterých se v minulosti dopouštěli jak Češi tak Slováci, vyúsťuje v závěru v nástin praktických návrhů, jak nejlépe uspořádat budoucí vztah obou národů. Jako v každém rozhovoru tohoto druhu v exilu nemůže jít pochopitelně o program. Nieméně je to zajímavý pokus o řešení.

Autorem básně *Pramen a Cesta k nám* je Jan Skácel, mladý básník žijící v Brně

strana 2, 13

P o z n á m k y: Československo v Bruselu • Džilas měl pravdu • Oč jde v Tajvanské úžině • Pokus o obrodu • Uspavači hadů • Skalička

PRAMEN

Jan Skácel

*Studánka vyschla. Tam, kde chodili jsme**pít**za horkých letních dnů,**ted' ani krůpěj neuroní zem,**tajemná, vlhká.**Nadarmo stojí otlučený hrnek na kameni.**Jak dlouho potrvá,**jak dlouho trvat bude,**než na kraj suchý spadne hustý déšť?**Kdyby tak přšlo celou noc a celý den,**a potom ještě jednu noc,**pramínek, třebaš prstu tenčí,**jistě by vytryskl.**Prý není vyschlých pramenů.**Věněček zeleně to rozpukané místo věnčí,**kam marně pít se chodí**i laň i člověk.**Vždyť v nitru země,**jak v každém z nás,**hladina stoupá,**hladina čisté spodní vody.*

ZÁPISNÍK 1958

*měsíčník pro politiku a kulturu**vydavatel***UNIVERSUM PRESS CO.***Adresa:*15 Vandewater Street,
New York 38, N.Y.*Roční předplatné:**USA a Kanada: 4 dolary, v ostatních zemích 4 dolary, s leteckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.**Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text*

HISTORIE

Snad více, než si uvědomujeme, ovlivňuje osud Československa světovou politiku. Dvakrát v letošních měsících se vytvořily tak kritické situace, že jejich řešení bylo spjato s velmi hmatatelným rizikem třetí světové války. Když Američané vyložili své jednotky v Libanonu, prezident Eisenhower šel k mikrofonu, aby překvapenému národu a světové veřejnosti sdělil, o čem jde. Právě, že podobně jako před deseti lety v případě Československa, v Libanonu se organizuje puč proti demokracii. Když se nedávno Spojené státy rozhodovaly, jaký postoj zaujmou v otázce Cankajška, opět šel americký prezident k mikrofonu, aby národu vysvětlil, proč nutno počítat s možností války. I tu vyložil situaci na případě Československa. Řekl, že Amerika žádný Mnichov v Asii nepřipustí.

Tomáš Masaryk musil vynaložit několik let úmorné práce, než mobilisací světového veřejného mínění a vybudováním tří dobrovolnických armád učinil z otázky československé otázku světovou. Benešovi pomohl Mnichov, neboť tam se pro otázku československou počala rodit světová válka. Dnes, deset let po komunistickém puči, často sklíčení rozjímáme nad svým vlastním politickým osudem i nad osudem československé svobody. Jediné, co se stalo, říkáme si, je to, že naše otázka se dostala na pořad jednání Spojených národů, nebyla projednána a putovala zpět do "nevyřízených spisů". A přitom se již dva mezníky v osudu Republiky staly pro ostatní svět pojmy prvořadého významu.

Nám to snad připadá samozřejmé, když Eisenhower hovoří o únorovém puči a Mnichovu, protože obě data jsou součástí našich vlastních životů. Ale zamysleme se nad tím, jak hluboký smysl musí mít tato data pro veřejné mínění, když představitel největší demokracie světa jich použije jako myšlenkové zkratky. Víme také dobře, že řeč prezidenta Spojených států o mezinárodní politice je dnes projevem k celému světu, k západním spojencům stejně tak jako k africkým a asijským neutrálním. Uvědomujeme si vůbec dosah těchto skutečností?

V třetím exilu už zřejmě legie nepostavíme. Jsme také natolik rozdrobeni, že snad nejsme schopni ani společné akce. První i druhý exil měl svou práci ulehčenu tím, že konflikt probíhal tehdy na národních frontách. Komunismus učinil z dnešního zápasu otázku inter-nacionální a národní osudy jsou spjaty už s výhrou všude nebo nikde. Avšak právě v tomto postavení máme velkou příležitost: shrnout otázku československou do politické teorie jakožto vzor toho, o čem dnes v celém světě jde.

Čtyřicet let uplynulo od zrodu Československa, jehož dobře fungující demokracie byla přímo návodem pro začínající mladé národy. Dvacet let uplynulo od Mnichova, od demokratického výprodeje, trestaného válkou, a deset let od puče — od vzoru nepřímé agrese. Osud Československa je vskutku osudem světové demokracie a naše otázka je otázkou světovou.

A PŘÍTOMNOST

I v Československu bylo v posledních týdnech thema Mnichova na dením pořádku. Od osmatřicátého roku, kdy k němu došlo, se o tehdejších událostech nehovořilo tolik jako nyní. Režimní tisk i rozhlas vedly rozsáhlé "dokumentární" monology, tisíckrát již překroucenou historii znovu zfalšovaly. To všechno proto, že ani komunistická vláda se nemůže vyhnout oslavám 40. výročí vzniku Republiky Československé, avšak musí-li tak již činit, chce zřejmě alespoň propagačně využít historické skutečnosti Mnichova k důkazu, že demokracie zklamala.

Během těchto týdnů, kdy na příklad pražský rozhlas vzpomíná výročí československé samostatnosti takovým způsobem, že v zápětí vždy následovaly relace o "mnichovské zradě", se opět projevil politický komplex méněcennosti, kterým komunistická vláda trpí. Má zřejmě živý pocit nevídaného hosta v zemi, jejíž demokratickou tradici nemůže vymazat. Historikové režimu již vyškrtli z národních svátků 28. říjen, který umenšili na "den znárodnění", a vyhlášení samostatnosti československé vykládají jako důsledek bolševické revoluce. Prohlásili sebe samy za osvoboditele, ale tím se jen dostali před další nezodpověditelnou otázku: jak to, že když oni byli zdrojem československé státnosti, od roku 1918 se tato státnost neprojevovala komunisticky, nýbrž demokraticky?

První republika, rozvažoval nedávno pražský tisk, byla neobvykle pokročilou "buržoasní demokracií", což prý značně hatí práci komunistické výchovy. Soudružské strany v jiných lidových demokraciích mají lehčí úkol, protože tam byly v předválečných dobách "zaostalé" režimy. Pražská vláda naproti tomu musí navazovat na První republiku, ač se s ní nemůže a nechce ztotožňovat.

Není v těchto týdnech snad jediné akce, statistiky nebo projevu, v nichž by komunistický režim nesrovnával přítomnost s poměry v předválečném Československu. Divá-li se člověk na tuto posedlost, maňe si položit otázku, proč se tak děje. Chtějí dnešní vládcové tolik zošklivit občanům vzpomínku na kus dávné minulosti a prokázat, že oni jsou dokonalejší? Jaká to síla musí být v oněch vzpomínkách, že přítomnost se jimi musí denně zabývat. Jakým kouzlem musí hovořit tyto vzpomínky, jestliže se komunistická vláda cítí povinnována ospravedlňovat všechna svá výrobní procenta srovnáváním s rokem 1938.

Režim vězí v pasti československé státnosti, jež je nerozlučně spjata s demokratickou tradicí. Má to pro nás výhody: až se jednou bude psát historie národního odporu ke komunismu, tato tradice se patrně objeví jako nejsilnější jeho motiv. Má to i velkou nevýhodu: čím kladnější je poměr režimu k této státnosti, tím větší politické zmatky mohou vzniknout v mysli těch národů, kde republika měla a má stále dobrý zvuk.

Také tomu je třeba věnovat pozornost za hranicemi: pomoci jiným rozlišovat, která je která. Paradox je ovšem v tom, že národní zájem je zde možno hájit jen na mezinárodní frontě, která komunismus dělí od demokracie a tudíž i dnešní režim od národa.

Pavel Berká

DJILAS MĚL PRAVDU Nejprve československé ministerstvo "spravedlnosti", potom Ústřední rada odborů a nyní ministerstvo školství vyrukovaly postupně s novými předpisy a nařízeními, aby diskriminaci posílily a zabezpečily sociálně výsadní postavení nové třídy v Československu. Ministr Václav Skoda prohlásil o prázdninách, že "rovné právo u nás neexistuje" a napadl dokonce komunistické právníky, kteří si mysleli opak opírajíce svůj názor o Marxův výrok. Právě obráceně, pravil Skoda: soudy mají stranit těm, kdo vykonávají "diktaturu proletariátu" a třídně posuzovat nároky nebo viny bývalých buržů. ÚRO zase vydala nařízení, podle něhož se žádosti o sociální zabezpečení projednají nejprve v závodním výboru, který prošetří "pracovní a politický profil žadatele". Teprve pak se žádost budoucího důchodce postupuje národnímu výboru, což znamená, že lidé "zatížení příslušností" k dřívějším nekomunistickým stranám, živnostníkům, podnikatelům a ostatní "třídní nepřátelé" budou nyní na stará kolena musít žít: důchod nedostanou buď vůbec žádný nebo podstatně snížený. K začátku letošního školního roku pak vypukla v Československu nová vlna necivilisovanosti. Režimní noviny počaly otiskovat "odstrašující případy", kdy učitelské sbory středních škol doporučily vynikající žáky k dalšímu studiu — ač neměli požadovaný třídní původ. "Nechceme, aby děti trpěly za rodiče", prohlásila cynicky Práce v článku, ve kterém si líbovala, že synovi bývalého soudce, synu bývalého mlynáře a mnohým jiným nadaným synům a dcerám "bývalých lidí" bylo znemožněno další vzdělání. Aby se to nemohlo stát, že se ne-proletářské dítě dostane na vyšší učiliště, napříště budou o možnosti vzdělání rozhodovat uliční výbory komunistické strany! Tak se již zaběhla praxe v Brně, kde podle Mladé fronty uliční výbory prošetřují rodinný a sociální původ uchazečů o vyšší vzdělání jež buď doporučí nebo ne. Milovan Djilas se v Nové třídě přiznal, že se mu těžko přirovnává komunismus k něčemu jinému. Snad slovo feudalismus nejlíp vystihuje praxi komunistické nové třídy — včetně hmotných i kulturních desátek, jež "nevynolení" musí novým pánům odvádět. — FPA

JAZYK...

Ivan Zvěřina

Přečíst po sobě dvě knihy z nové exilové tvorby a dvě, jež nedávno vyšly doma, je zvláštní zážitek. Radost a osvěžení, které čtenář v Americe cítí po přečtení třebaš Valentova románu *Jdi za zeleným světlem* — radost a osvěžení jazykové i stylové, jelikož v tomto románě je tematická stránka temná a deprimující — nebo i takové maličkosti jako jsou Aškenazyho *Dětské etudy*, přechází v pocit nejistoty a sklíčení, když se začte do Němečkova *Stínu* nebo Hostovského *Dobročinného večírku*. Tato škála pocitů je téměř matematicky neměnná, čteme-li po sobě kteroukoli knihu z domova a z exilu: knihy, které jmenuji, uvádím jen namátkou jako svůj vlastní zážitek. Totiž: domníval jsem se, že je subjektivní. Rozhovořil jsem se o něm s přáteli a zjistil, že jde o pocity dost všeobecné. Všichni jsme se ptali: co to je, to něco nepoznatelné, čím kniha z domova dýchá teplo a vřelo, jakoby jeho srdce bušilo na potíštěných stránkách. A proč, bohužel tak často, kniha napsaná v exilu i z pera uznávaných mistrů je kostrbatá, chladná a jaksi bez pulsu?

Rekli jsme si, že je to snad především jazyk. Ten doma je stále živý a roste, venku ustrnul a umírá. Hostovský sám se tímto problémem netají, naopak při své padesátce nedávno naň poukazoval. Řekl, že déletrvajícím pobytem v cizině se jazyk a stylovost autora otupují a že četní významní prozaikové se z tohoto důvodu odmíkli. Na jiném místě tohoto čísla považuje Robert Vlach, redaktor knižní edice *Skřížně*, nedostatečnou výši exilové literární produkce a tudíž nesnadný výběr za jednu z hlavních překážek plynulý vydavatelské činnosti v cizině.

Rekli jsme si dále mezi přáteli, že jazyk sám není na vině. Je to také styl a stavba románu, jsou to postavy, jež v případě románu z domova obživnou na stránkách knihy, v exilové tvorbě jsou často jen ozářenou kulisou. Mám na mysli obzvlášť paralelu mezi Valentou a Hostovským. Obě knihy jsou námětově černé, jejich postavy pokroucené, u Valenty protektorátem, u Hostovského exilem. A přece čtenář, který zažil protektorát, řekne, že Valentovy postavy jsou živé, tak je poznal; čtenáři, který sám často na dobročinné večírky chodí, jsou hrdinové a ničemoři Hostovského románu cizí.

Jak šťastný je dirigent, pianista, či skladatel, který se hudbou vyproští ze své národnosti a dohoví se s vysoce jakostní mezinárodní mlouvou rozehrané struny kdekoli na světě. Nebo malíř, sochař. Proč právě literát má vézet v kazajce svého jazyka bez životadárného kyslíku domova vzdálen tři tisícemil? Je strašný paradox v tom, že právě spisovatelé, kteří potřebují i svobodu i styk s domovem, aby mohli úspěšně tvořit, mohou dnes volit buď jedno nebo druhé. Opustíš-li mne, zahyneš — jak se dnes hodí komunistům do krámu tento hrůzný krásný výkřik. A nemusela by v něm být hrozba exulantskému básníku, kdyby se nám někdy brzy podařilo dosíci aspoň takového kulturního modu vivendi mezi domovem a exilem jako Polákům. Anebo nepomůže ani to?

Podívejme se na krajanský tisk: pláceme-li dojetím nad školní slavností dětí v San Francisku, je často k pláči jazyk, kterým píšou do svých novin krajané v New Yorku, Clevelandu, Chicagu, Texasu. To není netakní výtky, pouhé konsta-

tování skutečnosti. Tážeme se: měli-li naši krajané zcela otevřený kulturní styk s domovem a pravidelný příliv nové emigrace až do Protektorátu, jak je možné, že při veškeré poctivé snaze jazyk jejich tisku na jedné straně ustrnul a na druhé se neubráníl přívážku zpitvořujících amerikanismů? Věda má pro to vystvětliti: srovnávací etymologie učí, že zeměpisná poloha a klimatické podmínky ovlivňují mluvenou řeč a dokazuje, třeba na kanadské francouzštině, jak se jazyk mění přesunem z jednoho kontinentu na druhý.

Tážeme se dále: nepodařilo-li se udržet čistotu a život jazyka krajanům, kteří za příznivějších politických podmínek měli možnost styku s domovem, jak můžeme věřit, že se to podaří exulantům bez možnosti takového styku a bez dalších pravidelných přílivů emigrace? Není nejmenších pochyb o morálním významu článku, v němž Ivan Herben postavil problematiku udržení českého jazyka v cizím žvilu. I ten nejotřelější exulant, který už dávno zahodil pušku do žita, se musí zastavit ve svém úprku před lavinou amerického prostředí a přinejmenším zpytovat své národní svědomí. Myslím však, že Herben vyklčil tuto problematiku příliš idealisticky: není všechno tak černé ani bílé. Musíme se ptát, jaká bude ta čeština, kterou se nám snad podaří udržet na živu v San Francisku, New Yorku a na pláních středního západu. A měli bychom se také podívat trochu lépe na onu lavinu. Často se mezi neinformovanými a zaujatými mluví o Američanech jako o národu bez kultury. Jak snadný by byl náš problém, kdyby toto tvrzení bylo pravdivé. Kultura však není jenom první tištěná bible a stará gotika, Bach a Karel Hynek Mácha nad jezerem. Je to především to, co je dnes: celý způsob života, životnost a živelnost americké civilizace, vpravdě její lavinovitost. Není třeba důkazů o tom, jak americká kultura svými statky i zmetky proni-

ká za Železnou oponu, kde je to jen trochu možné, a to bez jakékoliv pomoci nějakých propagačních orgánů. Svým způsobem od prapočátku Hollywoodu zaplavil americký způsob života tři čtvrtiny zeměkoule za pomoci filmů a časopisů *Life* nebo *Saturday Evening Post*. Americká kultura mluví úspěšně sama za sebe, nepotřebuje postrkovat propagandou. Jejím tlaku v Americe samé se pak prostě nedá úspěšně vzdorovat. Emigrační vlna za vlnou se přilévají k břehům této země již více než sto let. Jedna za druhou jsou vstřebávány jako do obrovské houby a přece je to proces zcela nenásilný, neplánovaný, téměř bezděčný. Je to něco, co by se hitlerovským pangermanistickým snůlkům nemohlo ve Střední Evropě podařit za staletí. Úspěch amerického procesu vstřebávání je v jeho nenápadnosti, a těžko lze bojovat proti silám, které jsou téměř neviditelné.

Poslední příliv české a slovenské emigrace do Spojených států, protikomunistický exil, měl nejlepší předpoklady k tomu, aby vstříkl novou injekci do života naší krajané obce, oživil její jazyk a přinesl nové kulturní statky. Pro boj proti přívalu americké kultury byl však náš exil od samého začátku mimořádně špatně vybaven. Na rozdíl od starších usadilů, kteří se vystěhovali z hospodářských důvodů, ale ponechali si vždy ve svých srdcích obraz domova jako toho nejsladšího místa na světě až na to, že je nemohl dost dobře uživit, poslední vlna emigrace nešla do Ameriky hledat chléb, nýbrž především svobodu a stabilní politický systém. Stará vlast se dvakrát za dvacet let proměnila v koncentrační tábor a ve svých srdcích si exulanti ponechali obraz krásného, ale krutého domova. Přijali s otevřenou náručí vše, co jim Amerika nabízela svým nenápadným způsobem a často z vlastní iniciativy proces asimilace urychlovali. — Mám dojem — a nechci se tím zase úmyslně dotýkat starších kra-

janů — že průměrný exulant se rychleji naučil anglicky a dnes ovládá tento jazyk lépe než mnohý jeho krajanův předchůdce po třiceti letech pobytu ve Spojených státech. Velká většina politického exilu byli mladí lidé, kteří začali zakládat rodiny až v politicky zajištěném prostředí Ameriky, rodiny, kde pravidelně chybí babička nebo teta, ta nejúspěšnější zbraň v boji za udržení českého jazyka.

Sejde-li se mladý exil v úzkém společenském kroužku, není netypický tento obrazek: z šesti nebo sedmi dvojic jen jedna nebo dvě mají děti. Některé z nich hovoří česky, ale častěji ne. Ti ostatní děti nemají a z důvodů, které uvádějí, mnohé jsou logické a správné, aspoň pro ně samotné. Konec konců každý má právo si zařídit život podle svého. Ale pozoruhodné je, že jedním z důvodů nemít děti — nebo s nimi počkat — je právě strach z tohoto boje, který by pro ně narozením dětí začal, boje o udržení mateřského jazyka, boje proti lavině amerického života.

Mnoho se v exilu mluví o obězníku, který nedávno vydalo americké ministerstvo školství, v němž se doporučuje studium cizích jazyků, zejména pak mezi přistěhovalci udržování mateřského jazyka a kultury. Je správné, že si Washington uvědomuje, do jaké míry posílí strukturu americké společnosti její určitá kulturní různorodost. Obězník Washingtonu je však pouze připomínkou něčeho, oč všechny přistěhovalcké národní skupiny dávno usilují. Jejich dosavadním snahám, zdá se, americká vláda nevěnovala větší pozornost a rozhodně ne finanční podporu. České doplňovací školy se vydrží ze soukromých peněz, není na slušné platy kvalifikovaných učitelů, nejsou pomůcky a nové mluvnice. Česko nebo slovenskou školu navštěvují žáci ve svém volném čase, protože musí především samozřejmě chodit do školy americké. Učitelka vyučuje ve svém volném čase, pro-

tože musí především vydělat někde jinde na své živobytí. Ptáme se, zda obězník ministerstva školství by neměl větší praktické ceny, kdyby byl doprovázen nějakým plánem na finanční podporu — státních nebo federálních úřadů — jinonárodním školám.

Ovšem s otázkou, zda posíláme nebo neposíláme své děti do české nebo slovenské školy, se musíme vypořádat sami. Ale jak dobré jsou tyto školy a jak cilevědoměji postupovat ve vyučování jiných jazyků a národních kultur, se musí nutně stát záležitostí amerických vládních orgánů, mají-li o to skutečný zájem. Na kvalitě těchto škol bude do velké míry záviset odpověď, jaká bude ta čeština, kterou budeme my a naše děti hovořit a psát za deset, dvacet let. Otázka

KDY ZEMŘELI? Americká socialistická strana oznámila, že 10. září 1957 zemřel v šlaské věznici bývalý senátor a generální tajemník sociálně demokratické strany Vojtěch Duadr. Zpráva o jeho smrti teprve nenávně pronikla ven a byla potvrzena socialistickou internacionálou v Londýně. Vzpomínám, že už před šesti lety se konala v Novém Yorku trýzna za Vojtěcha Dundra, o jehož smrti v roce 1952 přišla zpráva dokonce z komunistických režimních pramenů. Zda tento nekompromisní nepřítel jakékoliv spolupráce s komunismem zemřel před rokem, či před šesti lety, nemění nic na krutosti osudu, který jemu a vedoucím pracovníkům jiných demokratických stran připravila komunistická justice za posledních deset let. Naopak, krutost jen přisluhuje skutečnost, že nám venku není dovoleno vědět přesně ani to, kdy tyto lidi zahynuli. Bohumil Laušman také prý nedávno zemřel v komunistickém vězení. Zprávu o tom přinesly Vídeňské listy, nebyla však dosud potvrzena z jiných pramenů. Zasměl si zpronevěřil — píše se o tom dlouze v pražských novinách. Zahyneš proto, že jsi odmítl podat komunistům ruku, nebo proto, že v slabé chvíli ses rozhodl vrátit domů anebo byls tam odvrácen proti své vůli, a zapadneš jako kámen do moře.

zajisté není, zda takovou češtinu stojí za to udržovat, a účelem této úvahy není napsat omluvku rodičům, jichž děti už dnes nemluví česky. Chci pouze vnést trochu realismu do otázky, která nás denně páli, poukázat na potíže, s ni-

miž se setkáváme při jejím řešení, na psychologické prvky, s nimiž zápolíme, aby plác v San Francisku a kdekoli jinde na české školní slavnosti byl také slzou porozumění pro ty, kteří v tomto boji nešli dosud cestu k úspěchu.

... a kniha v exilu

Ríká se, že exil by měl působit na domov kulturou, když za desetletí nedokázal působit politicky. Nejsou to požadavky nové; avšak jen s nepravdivostí dobré a potěšující zprávy v denním tisku se tu a tam skutečně objeví aspoň zajímavá a dobře psaná kniha na českém nebo slovenském exilovém trhu. Až na jednu výjimku nemáme v posledních letech pravidelné vydavatelské činnosti. Touto výjimkou je Sklizně svobodné tvorby, jež pod záštitou České kulturní rady v zahraničí dokončuje právě třetí rok své činnosti. Redaktorem a hybnou pákou této edice je dr. Robert Vlach, který donedávna přednášel slavistiku na švédské universitě v Lundu a s novým školním rokem pokračuje v téže činnosti na Benet College v Severní Karolině. Redakce Zapisníku vyzvala dr. Vlach, aby se rozhovořil o problémech vydávání české a slovenské knihy v exilu.

Dr. Vlach: "Jsou tu v zásadě problémy dva a je mezi nimi částečná souvislost. Jednak nežijeme čtenářů a tudíž nedostatečná finanční základna, potom problém, který nakonec bude rozhodující: nedostatek nové hodnotné tvorby. Když jsme oznámili první serií deseti svazků Sklizně svobodné tvorby na rok 1956, propočítali jsme, že bude zapotřebí nejméně tři set předplatitelů po deseti dolarech na rok, aby se edice mohla uskutečnit. Za tohoto předpokladu by bylo možné uhradit většinu výloh — nikdy by při tom samozřejmě nezbohatl, a to jsme ani neměli v plánu.

Na první rok se šlo přes čtyři sta přihlášek. Při ceně deseti dolarů a v tomto obnose jsme vydali knihy. Pokus skončil nemalou ztrátou, protože téměř čtvrtina přihlášených odběratelů nezaplatila dodnes. Druhý rok si objednalo knihy něco přes třista zájemců. Z těch zase více než padesát dosud nezaplatilo. Letos pak, když jsme žádali o placení předem, počet abonentů dosáhl zatím jen asi 130. Na minimální náklad se musí doplácet z vlastní kapsy protože pro 130 lidí není prostě možno vydávat."

Red.: Čemu připisujete tento nezájem čtenářů?"

Dr. Vlach: "Příčin je jistě mnoho, ale nemyslím, že je to tím, že není mezi Čechy a Slováky v cizině dost peněz. Kdybych si chtěl stěžovat, viděl bych hlavní důvod v našem příliš materialistickém zaměření. Zasli byste nad trapnými odpověďmi, které dostávám na vysvětlenou. "Nemohu si předplatit, protože splácím domek, auto, piano." Jiný napsal bez okolků: "Deset knih na rok? To je moc. Kdyby jen jednu, tož to ano, ale deset? Na to nebudu mít nikdy čas." A bylo i několik lidí, kteří prohlásili, že nemají na tolik knih místo! Uznáte zajisté, že je přímo neuvěřitelné, že mezi padesáti tisíci pouťorových uprchlíků z Československa — o jiných krajanech ani nemluví — se nenajde třista lidí, kteří jsou ochotni zaplatit deset dolarů ročně na českou knihu."

Red.: Nemyslíte, že jako v mnoha jiných věcech, je to spíše zjev pře-

chodný, jakási fáze nezájmu? Je přece známo, že zrovna tak, jako je mnoho uprchlíků, kteří z nadšení prvních let přešli do stavu zklamání a straní se veškeré činnosti, i třeba pasivní, jako četba, jsou mnozí jiní, kteří po šesti, sedmi i deseti letech najednou pocítili živelnou potřebu číst něco jiného než Babičku a Jirásku, které si přivezli z domova nebo dostali od příbuzných z Prahy."

Dr. Vlach: Je to možné a rozhodně doufám, že máte pravdu. Jiným důvodem je jistě zeměpisná roztržitost exilu, skutečnost, že nemáme centrum, ani politické ani kulturní, jež by soustředěnými prostředky hasilo žízeň po exilové četbě. A také to, že vydavatelská činnost tohoto druhu není dost dobře známa. Často se stane, že potkám někoho — a nemyslím tím "zapadlého vlastence" z džunglí Brazílie nebo Nové Guineje, nýbrž člověka, který nemá daleko do české čtvrti Manhattanu — ukáži mu jednu z těch dvaceti knih, které ve Sklizni svobodné tvorby vyšly, a přizná se, že netušil, že takové věci v exilu jsou. Jeho dřív a radost jsou opravdu nepředstírané a oběd si nejen novou serií, ale často i ze starého nákladu. To je jistě příklad nadšení opožděnce, o němž hovoříte. Je zde však ještě jedna důležitá okolnost: věřili jsme příliš ve význam politické práce pro osvození a nedoceňovali kulturní možnosti. V jedenáctém roce exilu pomalu je jasné každému, že naše možnosti výlučně na politickém poli nedávají podklad k nadějším právě různým, ale kulturní cesta zůstává zatím zanedbaná, ačkoli, jak ukazuje příklad Polska, je možná jedinou, která alespoň s dlouhodobým zaměřením někam vede."

Na tom, že se o vydavatelské činnosti Sklizně svobodné tvorby málo ví, má především vinu exilový tisk. V mnoha listech se o nových knihách Sklizně mlčí ze zásady, často, myslím, z malicherných skupin-

kových důvodů. Recenze jsou vzácné a uveřejňují se jen tehdy, je-li autorem člen některé skupiny — a i potom jen bez adresy vydavatelství. Mnohé z těchto bolestí by měl odstranit čas a proto se nemohu rozhodnout k resignaci ani za takřka tragického stavu letošní série Sklizené."

Red.: "Uvedl jste na začátku našeho rozhovoru dvě hlavní překážky úspěšné a plynulé knižní edice v exilu: nezáměr čtenářů a nedostatek hodnotné nové tvorby. Chtěl byste rozvést tento problém číslo dvě?"

Dr. Vlach: "Ano, je nakonec důležitější z těch dvou, protože zasahuje exilovou literaturu přímo u jejího kořene. Pokoušeli jsme se anketami zjistit, o jaké knihy by byl největší zájem. Jediné, co z toho vyplynulo, bylo zjištění, že by měla převládat beletrie, "něco lehčího". Můžeme však vybírat jen z toho, co nám nabídnou spisovatelé v exilu. V rukopisech, které dostáváme, převládá naopak úvahová, experimentální a hlouběji zaměřená tvorba — hodnotná lehká próza je vzácností. Poesie, na příklad, vždy byla a ještě je v exilu daleko silnější než próza. A o básně je zájem přímo živý. Za takové situace jsou naše série hledáním nějakého šťastného kompromisu. Víme, že Estonci, když narazili na podobný problém, začali vydávat paralelně dvě série. Ale to není řešení pro nás: jak dělit dvěma 130 předplatitelů?"

Ve své činnosti jsme nadále omezovali tím, že i za předpokladu tří set předplatitelů můžeme vydávat jen útlé svazčky. Nemyslíme, že můžeme žádat víc než deset dolarů na rok. A pokud počet abonentů podstatně nepřesáhne hladinu tří set, můžeme vydat jen krátká díla, chceme-li dodržet počet deseti svazků na rok. Znamená to, že zůstávají nevydány rozsáhlejší práce, které by stály tolik, jako tři, čtyři i pět tenkých svazků. Budeme tedy muset říci: ne deset

svazků, ale několik knih, těch nejhodnotnějších, pokud vystačí předplatné. Snad tomu předplatitelé porozumí, snad řeknou: měli jste to tak dělat už dříve. Naše "politika" útlých svazků měla však ještě jiný, pádnější důvod. U nás doma za nacistické okupace psali spisovatelé a básníci pro vlastní uspokojení a v pevném přesvědčení, že po válce, v obnovené republice, vyplní tato skrytá díla dlouhou mezeru v literárním životě národa. Říkalo se tomu lidově "psát do šuplíku". Exilový literát má podobný osud, snad ještě horší proto, že jeho psaní do šuplíku trvá ne pět, ale deset let. Nestojí za to zamyslet se nad tím, co třeba jen jeden přeútlý svazček znamená pro takto postiženého autora? Nepociťují právě spisovatelé, kteří už kdysi došli doma uznání, nejbolestnější tento lidský nezáměr? Což není právě nyní zapotřebí, aby působili? Vždyť byly v našich dějinách doby, kdy politika a kultura šly ruku v ruce. Teprve za první republiky došlo postupně k tomu, že každá šla jinou cestou. Toto rozdělení sotva lze vyřadit ze skladu příčin naší dnešní situace. Zfíkání se dnes prakticky exil svých spisovatelů, zbývá mu pak opravdu jen hmotná problematika, dnes pro národ pramálo důležitá.

Alespoň malými svazky, když nebylo na objemnější, chtěli jsme povzbudit. Byl to jakýsi slib, že psát, tvořit dále má smysl, že je naděje, že pokračovat není marné. Nakonec i toho nejlepšího spisovatele, pokud nepronikne překлады do mezinárodní literatury, přestane bavit psát jen pro vlastní uspokojení. Spisovatel v exilu má totiž ještě jiné problémy: nemá přímý styk se svou vlastí, s jejím živým jazykem. Citovali jste v minulém čísle vašeho časopisu polského autora Hlasku, že se zcela určitě vrátí domů ze své studijní cesty po západní Evropě, protože spisovatel bez vlasti ztrácí kořeny. Ve vašem rozhovoru s Egonem Hostovským před několika měsíci bylo řečeno,

že "trvalým pobytem v cizině, kde básník je nadobro odříznut od tvůrčího jazyka lidu . . . se stylotvorná schopnost každého autora otupuje. Některí mimořádně nadaní prozaici v exilu se nadobro odmlčeli." To je přesné to, co mám na mysli. Přistupuje pak k tomu skutečnost, že nám chybí mladý literární dorost. Nemyslím tím, že nám chybí úplně. Není však mladých básníků a spisovatelů v exilu tolik, aby se mezi nimi dalo soutěživě vybírat. Tyto skutečnosti nás staví před otázku, kterou se již částečně podařilo vyřešit jiným exilům, nejlépe snad Polákům. Je to kulturní výměna mezi exilem a domovem, otázka, jak působit kulturou na domov zvenčí a jak přejímat jeho kulturní statky — ovšem za předpokladu, jak tomu je v Polsku, že se nejprve podaří udělat v Železné oponě dostatečně velkou díru, která by takový styk umožnila. My víme, co se píše doma. Dostáváme knihy a časopisy. Domov má však dosud jen velmi nejasnou představu o tom, co se píše v exilu. Jak vyrovnat tuto nesrovnalost, v tom je náš hlavní úkol."

Red.: "Máte snad návrhy, jak by se to dalo uskutečnit?"

Dr. Vlach: Pochopitelně vše záleží na vytvoření příznivého politického klimatu, právě jako v Polsku. Ale až se takové klima vytvoří — nebo ještě než se vytvoří — musíme být připraveni. Ve své třetí serii na rok 1958, která se začne expedovat začátkem října, Sklizení svobodné tvorby přináší dva kulturní sborníky, které — pokud by je bylo možno fyzicky dopravit do Československa — by se mohly stát jakýmsi kulturním zrcadlem exilu pro naše čtenáře doma a současně ukázkou tvorby a myšlení ostatního svobodného světa. Pokusně jsme jim dali zhruba tuto náplň a zaměření: seznamovat čtenáře s podstatnými problémy, s hledáním jejich řešení v různých zemích, s exilovou tvorbou, a zaujmout postoj k domácí tvorbě. Mezi cizími hos-

Československo v Bruselu

— jar —

Nebylí objektivní ti, kdo v exilovém tisku psali o československém pavilonu na světové výstavě v Bruselu, že se krčí ve stínu sovětského pavilonu, a nebo jej všelijak podceňovali. Taková výstava je náramně rafinovaná věc; jako moderní šaty nebo exkluzivní dámský klobouk. Někdo v tom vypadá vkusně, jiný je k smíchu. Obecně se říká, že "věk se musí umět nosit". A to je případ Československa na bruselské výstavě.

V soutěži 50 kulturních národů svě-

ta — a ona je to soutěž, nejen výstava — sejde se nakonec tolik pozoruhodných věcí, že nejdůležitější je netoliko umět si to typické vybrat, ale především umět je ukázat. Na výstavě působí především zrakový efekt, první dojem, kterým exhibit na člověka zapůsobí. Pak se jde teprve hlouběji. A toho si byli zřejmě vědomi jak ti, co budovali československý pavilon jako celek, tak i ti, kteří upravovali jednotlivé jeho části. Účelnost a uspořádanost je pro československý

pavilon typická: ukázky z hospodářského, průmyslového, výrobního oboru, věda, umění, stará kulturní tradice, která ze všeho vyzářovala, vše prolínala — to bylo do očí na každém kroku.

Věru nechybělo zkušeností a vtipu těm, kdo vybrali působivé věci, některé národní zvláštnosti, staré památky (označené pro větší působivost letopočty) jako třeba proslavený Levočský oltář — nebo nápad s uspořádáním znaků a jmen československých měst na jedné stěně, či kout hudby se jmény slavných skladatelů starších i moderních a hned při tom pohotově výběr gramofonových desek s hudebními i písňovými programy. A žádné budovatelské zpěvy, ale pěkně harmonizované národní písně, vše to vypadalo tak nevinně — nekomunisticky — jen sem tam šlehl hadí jazyček propagandy. I v této umírněnosti se konec konců odrážela chytrost a mazaná taktika.

Samozřejmě, že nechybělo ani proslavené české sklo — ale ono si tu chválu zaslouží. Přesvědčte se o tom kdekoli na světě: v New Yorku právě tak jako v Miláně, Římě, Paříži či Londýně, kde vás upoutá kousek křišťálu ve výkladní skříni. "To vypadá jako naše", jdete blíž a značka vás přesvědčí, že jste se nemýlili: Made in Czechoslovakia. "No vidíš, to jsme věděli."

A pak už vás drží lidové umění, jehož je v pavilonu hodně, keramika, řezby, valašky (jen škoda, že nebyly vybíjány), a nevidíte to, co vidět nechcete. Občas se objeví na stěnách citáty z Komenského (ne z Marxu nebo Lenina) o školství, vzdělání, pokroku ve vědě a správě státu. A tu k vám hovoří československý pavilon jednoznačně jasnou řečí: všechno to, co je vystaveno, je výsledkem tisícileté, vysoké kulturní úrovně národa. V tomto rozmezí je deset let komunistického pořádku mrňavým detailem. Každému, kdo něco ví o československém lidu, je samozřejmě, že úspěchy československé výstavy jsou

ty prvních dvou čísel jsou Angličané C. Houghton a W. Nash, americký profesor W. E. Harkins, Dánka E. West Neuhardová, Němci J. Urzidil a E. Schieche — tak vidíme trochu cestu z naší skutečné izolace. Z českých a slovenských autorů pak chceme uskutečnit neskupinový, reprezentativní výběr tím, že každé číslo bude redigovat — v rámci těchto směrnic — někdo jiný. Bude čerpat ze svého okruhu, ze svých kulturních poznatků a styků v cizině a doma. Zatím jsou tyto sborníky součástí knižní série Sklizně. Přáli bychom si je vydávat čtvrtletně a potom by bylo možné si předplatit jen sborníky. Ale najde se to magické číslo 800 odběratelů?"

Red.: "Nakonec, pane doktore, mohl byste nám říci, co bude v letošní serii edice Sklizně?"

Dr. Vlach: Kromě dvou uvedených sborníků obsahuje serie na rok 1958 esej Petra Dena "Evropán na Manhattanu", pásmo záberů z New Yorku, humorných, oceňujících i kritických; "Obrázky z dvou světů" — anglosaského a románského — profesora Otkara Odložilky, který jde v tomto druhu prózy po

stopách díla známé Willy Cather; dvanáct humoresek a grotesek Alfya "Mrtví chodí po světě"; poslední novelu Zdeňka Němečka "Bloudění v exilu". Výročí smrti Amelie Posse-Brázdrové jsme vzpoměli malým výběrem z jejího díla "Mosaička Amelie Posse". Prvním překladem edice Sklizně je "Nová třída" Milovana Djilase. Na deset svazků doplňují serií dvěma knížkami vydanými vlastním nákladem — verše "Princezna" a "Veselé pohádky o psu Mudulovi".

Sto sedmdesát serií zůstává neprodáno a čeká v Lundu na adresáty. Zatím budeme musít platit za uskaldnění a proto od chvíle, kdy knihy nové serie vyjdou, budeme nuceni hledat úhradu zvýšením ceny této serie na jedenáct dolarů. Teprve po vyprodání letošní serie budeme moci opravdu začít připravovat novou serií. Z části vysazuje je kniha úvah Jana Čepa "Samomluvy a rozhovory" a protože sazbu nemůžeme nechat dlouho stát, podaří se nám ji snad vydat kolem Vánoc. Kdy budou následovat další knihy, to už, bohužel, nezáleží na nás, nýbrž na zájmu a pomoci našeho exilu."

výsledkem plných rukou a bystrých mozků jak jednotlivců, tak i celého národa, který ve své zdravici většinu je nekomunistický.

A s tímto vědomím cítíte hrdost a vnitřní uspokojení z úspěchu "našich lidí" na bruselské výstavě a současně i lítost, která vám bezděčně vyúsťí ve slovech: Kde jsme mohli ve světě být, kdyby nebylo komunistické diktatury.

Zkušenosti by nebyly úplně, kdyby nebylo zmínky také o sousedství československého pavilonu, které k němu patří: je to restaurace Praha s verandou, která je od oběda do večerní uzavírací hodiny plná, lépe řečeno nabitá. Máte dojem, že jste někde na Barandově. Nejmodernější řešení, exklusivní zařízení, bělostné ubrusy, kytičky, nejlepší porcelán, zdvořilí a ochotní číšníci, výborná jídla české a slovenské kuchyně a domácí vína, která jsme neviděli skoro jedenáct let. Většina personálu jsou lidé středních let nebo trošku starší. Přimělo to člověka uhořet. Ale vysvětlím to snadně: mají školu z dob první republiky, znají anglicky a francouzsky, umějí se chovat, proto mohou reprezentovat. O to vše režim připravil dnešní mladou generaci.

Nutno říci, že přepychová restaurace Praha v Bruselu měla jednu nápadnou skvrnu: byl to uniformovaný portýr u hlavního vchodu. Byl příliš hladký a ne dost chytří, aby zakryl pravou tvář. Od prvního spatření jsme mu říkali "osvětový komisař". Při naší třetí návštěvě se na nás vyhnul s balíkem tištěné propagandy. Schladila jej poznámka, že kupujeme jen to, co si sami vybereme.

Výstava byla poučná nejen v tom, co bylo vidět, ale i v tom, co vidět nebylo. To víte, o ženách se říká, že jsou zvědavé, o čemž o tomto případě svědčila otázka: "A prosím vás, lidé z Československa tu nejsou?"

"Ale já, jsou. Každý týden jich přijede dvě stě."

"No ale kde jsou? Nikde jich není vidět."

"Víte, oni musí přijít k obědu v 11 hodin. My je tady nakrmíme, než přijdou normální hosté. To oni už musí být pryč!"

Organisované krmení, organisované hlídání, organisované chození v kupě — pravda, to jsou starosti, což kdyby se některá ovečka zatoulala.

Pravou výstavní sensací by ovšem byly číslce a diagramy, zachycující všelijaké takové skutečnosti, co

lidé v Československu vytvářejí a co jim z toho doma zůstává, jak je postaráno o pensisty, kolik nadaných dětí nesmí studovat, protože otec nebyl proletář, jaké jsou výsledky pronásledování církve, kolik justičních vražd vykazuje komunistická "spravedlnost", kolik inteligence pracuje s kopáčem a kolik nedouků sedí v úřadech samosprávy nebo průmyslu a tak. Mohlo to být zahrnuto v oddělení: Práce režimu. Všechno ostatní by se skvělo pod označením: Práce národa.—

Ale to tam, bohužel, nebylo.

Symboły a politika

Ladislav Radimský

Známý anglický antropolog E. B. Taylor už v roce 1871 studoval kulturní zjevy jako věci *sui generis* neodvislé od člověka, který je vytvořil. Založil tak nové vědecké odvětví, vědu o kultuře, jejímž předním zastáncem v současné Americe je Leslie A. White. — Podle Whita kulturologie je vědou o symbolech, které definuje jako věc, jejíž hodnota nebo význam je jí přičtena uživatelem a to bez ohledu na její zkušenostní vlastnosti.

I politika je částí kultury, byť se na to často zapomíná. Ona také jedná o symbolech, o symbolech s politickým významem. Vlajky, hymny, znaky, hesla všeho druhu — jsou jen různá jména, dávaná politickým symbolům.

Jako neexistuje kultura bez symbolů, tak nemůže existovat ani politika bez těchto vlajek, hymen, znaků a hesel, neboť ony symboly jsou jejím životem. Kdybychom chtěli řečené dokazovat dějinami, snadno bychom důkazy vyplnili celé knihy. Vzpomeňme si jen, že i hnutí náboženská se stala politickými silami užíváním symbolů: na příklad kříž, půlměsíc nebo kalich se staly politickými symboly, pod

nimiž se bojovalo a umíralo snadněji než pro přesvědčení, rozumově zdůvodněná. Víme, co v moderních dějinách znamenalo nelogické a protikladné heslo francouzské revoluce *Liberté, Egalité, Fraternité*, a četli jsme, že Bismark v roce 1871 řekl, že píseň *Wacht am Rhein* mu pomohla aspoň tolik jako pět dokonale vyzbrojených divisí.

Užívání politických symbolů nijak nezastaralo ani v nejmodernější době. I dnešní politika žije svými znaky a hesly. Na příklad i komunismus má svou heraldiku, která si nezadá s heraldikou rytířských panovnických rodin. Komunisté mají svou barvu (rudou), svůj znak (srp a kladivo), svou hymnu (*Internacionálu*) a svá hesla (na příklad *proletáři všech zemí, spojte se!*) Životnost těchto komunistických symbolů je i zde mírou životnosti samotného komunistického učení a jeho politické síly.

Všimněme si nyní zajímavého zjevu: že komunismus v Československu se na žádné vlastní politické symboly nezmohl a že se spokojil tím, že "znárodnil" naši starou hymnu, náš znak i vlajku první

Republiky. Tato skutečnost mi říká: dvojí: předně, že žádný specifický český komunismus není a že není ani žádná československá komunistická politika. Za druhé, že symboly první Republiky byly symboly hodně zestárlé a nestatečné, jestliže se beze všeho "zestátnit" daly. Kdybychom byli v únoru 1948 jen dva dni bojovali proti komunismu pod naší vlajkou s modrým klínem, povzbuzování naší hymnou ve vědomí, že *Pravda vítězí*, komunisté by *nebyli mohli* vyvlastnit si naše bývalé politické symboly pro své účely.

Skutečnost, že komunisté u nás doma užívají vlajky, hymny a znaků první Československé republiky je mi tedy především důkazem dvojí nedostižnosti: slabosti jejich a naší. Jugoslávský Tito hned od počátku si na slovanskou trikoloru nalepil rudou hvězdu, což je důkazem jeho statečnějšího postoje proti Moskvě, i důkazem, že stará Jugoslávie pod svým nezabarveným praporem také uměla bojovat. U nás vlaje jen rudý prapor, přivezený z Moskvy, a stará vlajka, která komunistům není nebezpečná.

Je to situace tak paradoxní, že se divím, jak je možno, že došla dosud tak mála pozornosti. Doma komunisté hrají *Kde domov můj?*, ač země česká není jejich pravým domovem. Hrají také *Naš Tatrou sa blýska*, ačkoliv se modlí, aby se neblýskalo. Na československém znaku dosud se stkví heslo *Pravda vítězí*, ač komunisté musí vědět, že je to zcela cizí jejich historickému materialismu, neboť se zřejmě týká Pravdy absolutní, jejíž existenci i ovšem komunismus popírá. Ani nám v exilu není však pod starou vlajkou s modrým klínem zvláště dobře. Uvědomil jsem si to, když jsem nedávno dostal odněkud z Evropy československou vlajčičku, na jejímž bílém poli byl nápis "Svobodné Československo". Divný to symbol, pod který nutno napsat, co znamená! Musili snad Husité na

svě prapory psát, že kalich, na nich vyobrazený, není kalich užíváný Římem?

Jsou-li politické symboly, kterých užívá československý komunismus, důkazem lživosti, nesmyslnosti a nesamostatnosti jejich politiky, nutnost a nevyhraněnost protikomunistických symbolů je důkazem nemožnosti politiky protikomunistické. Je smutnou skutečností, že svobodní Češi a Slováci ve svém boji s komunismem si nedovedli vytvořit své vlastní politické symboly. Tento nedostatek sám stačí vysvětlit jejich dosavadní politický neúspěch a ukazuje přímo na neexistenci životně protikomunistické politiky, na neexistenci činného národního programu. Ani podzemí doma, ani exil venku nedovedl si vytvořit svá hesla, nekulí svou vlajku, znak nebo hymnu — a dosud si tohoto svého nedostatku nebyl ani vědom, dosud ho ani nenapadlo přemýšlet, jak je chudý. Jak je chudý i duchem, domnívá-li se, že může bojovat bez nich. Ze může bojovat bez zbraní, s holými rukama. Neuvědomil si, že se symboly lze sice prohrát, ale že nelze bez nich bojovat.

Nutno uznat, že nějaké pokusy o nalezení nové symboliky zde již byly. Na příklad se razilo a razí heslo, žádající svobodné volby v Československu. Toto heslo není špatné pro mezinárodní veřejnost, kterou ovšem potřebujeme. Málo však říká nám samotným — nám, kteří jsme v roce 1946 svobodné volby měli s neúspěchem tak katastrofálním. Symbol musí především nluvit k nám, k našemu vědomí i podvědomí, a teprve pak snad i k mezinárodní veřejnosti. I heslo svobodných voleb musíme dříve prociťt i promyslet hlouběji, než se to stalo dosud. Vzpomínám také, že J. V. Kolár ve svých knihách navrhoval, abychom píseň *Kdo jste boží bojovníci* povýšili na svou novou národní hymnu. Ať již soudíme o vhodnosti tohoto návrhu cokoliv, přece sama skutečnost, že

tento návrh zapadl bez debaty, svědčí o politické zakřmenosti exilu.

V době, kdy vzpomínáme 40. výročí Republiky, je tedy naše situace smutná. Ani českoslovenští komunisté, ani jejich opozičníci doma a venku si nedovedli vytvořit politické symboly, což — stručně řečeno — neznámá nic jiného než že jsme národ bez politiky. Lichotí nám, kdo říká, že jsme národ politicky rozdělený: takové rozdělení by přece předpokládalo existenci dvojí politiky, kdežto my nemáme žádnou. Kibicujeme jen, jedni Východu, druhí Západu. Svou vlastní hru, na smrt vážnou, dali jsme si vzít z ruky.

Tvoření symbolů je tvoření kultury a tvoření živých a hlubokých politických symbolů je tvoření opravdu kulturní, dokonalejší politiky budoucnosti. Symboly nikdy nebyly a nebudou dílem davů, nýbrž vždy jen dílem tvořivých jedinců. Vědec a umělec ve vědě a umění, státník v politice. Tvoření symbolů je úkolem vzdělanců, nedostatek symbolů je jejich hanbou. Smýt se sebe tuto hanbu, vytvořit novou symboliku k nastávajícímu boji s komunismem musí být úkolem nás všech, kteří se k vzdělancům chceme počítat.

"Dnes bych chtěl říci každému, kdo v sobě narazil na talent a chce si uchovat charakter: Hádej se se všemi, s kterými nesouhlasíš! Takové potřebujeme, žádné kameny omleté dřív, než byly vrženy do bystřiny. Raději zatni zuby a překousni šavli, než abys jen vyhovoval a lhal se, posluhoval, místo abys sloužil pokroku . . . V umění platí jen jedno: Kdo neriskuje, nemá . . . A kdo neriskuje, tomu to společnost nakonec nezapomene. To je horší, než když s tebou společnost chvíli nesouhlasí. Básník se musí stále věčně zpovídat. Vztít na sebe toto riziko."

Oldřich Mikulášek v *Literárních novinách* 20. září 1958

ROZHOVOR O SLOVENSKU

V minulém čísle Zapisníku jsme přinesli první část rozhovoru o vztazích mezi Čechy a Slováky, nepatrně zkrácený záznam nepřipravené debaty o minulých řešeních a jejich chybách. V závěrečné části pánové Ferdinand Peroutka, Dr. Josef Lettrich a Peter Drienka nastiňují možnosti budoucího uspořádání česko-slovenského poměru.

Drienka: V předcházejících našich debatách jsme jedynosečně konstatovali, že rozličné úpravy česko-slovenského poměru v minulosti nevyhovovali už všeobecně uznávané zásadě o slovenské národní svobodnosti a rovnoprávnosti. Možná, na začátku Republiky usporádanie bolo na mieste, také — aké bolo. Neskôr ale Slováci mali pocit, že sa im robí krivda — menovite potom, keď vyrástla mladá slovenská generácia, inteligencia, a keď i naďalej pražskí ministri — centralistickí — posielali na Slovensko svojich politických protežantov. Potom prišlo nové usporiadanie pomeru po druhej svetovej vojne. To sa ukazovalo byť sľubným, lenže doňho rušivo zasiahli komunisti; oni hovorili o slovenskej rovnoprávnosti, ale robili niečo celkom iného, a dnes — vidíme, že zaviedli na Slovensku taký centralizmus, aký tam ešte nikdy predtým nebolo a robia neslýchané škody na česko-slovenskom pomere.

Tak čo teda, ako ďalej? Ako do budúcnosti upraviť pomer česko-slovenský tak, aby boli spokojní aj Slováci aj Česi?

Myslím si, že síce posledné slovo patrí národu doma, no ale debatovať o tom by sme, máme právo aj my, a by som Vás prosil, páni keby ste sa o tomto problému rozpravili.

Peroutka: Rozhovoríte sa! To je otázka, kedy sa má v prví radé ro hovoriť. Jsou tady — vy jste tady Slováci, já jsem Čech, a poněvadž v tom novém uspořádání v každém případě je jasné, že Slováci musejí být subjektem, nikoliv objektem nějaké politiky, myslím, že by bylo nejlépe, abyste vy — jako Slováci — řekli, jak vy si to uspořádání představujete; abyste položili tezi. A já, pokud budu moci, vám na ni odpovím.

Dr. Lettrich: Já by som chcel povedať najprv na okraj nášho rozhovoru, že treba raz už skončiť s experimentovaním na poli usporiadania pomeru česko-slovenského. Tento problém treba konečne vyriešiť, a to vyriešiť nielen formálne, to znamená ústave alebo politicky, ale ho treba vyriešiť aj prakticky. Lebo nie sú platné dobré zákony, dobré ústavy, ak je nie vyhovujúca prax, ktorá tieto formálne zákonné predpisy prevádza. A môj názor je, že budú sa uspokojovať oprávnené, a to podporujem oprávnené slovenské národné postulaty v našej Republike, alebo musíme rútať i do budúcnosti s tým, že sa tento problém stane chronickou chorobou Republiky, ktorá bude trvale oslabovať a ohrozovať nosnosť a budúcnosť štátu, čo iste nie je záujmom nikoho: ani Čechov, ani Slovákov.

Peroutka: Pane doktore, jestli dovolíte, Vy jste zde řekl slovo "experiment". Že je třeba se při tom vyvarovat exper-

imentu. Já s tím souhlasím. Jenom mi není jasno, jestli možno navrhnout jakékoliv uspořádání, aby aspoň určitá část obyvatelstva je nepokládala zase za experiment. Ono — v každém případě — každé nové zřízení je experiment, protože musí vždycky lidé čekat, jestli se povede.

Dr. Lettrich: To je správne síce, ale podľa môjho názoru — v živote nemôžeme siahať po krajnostiach. V živote treba hľadať slušný štandard, ktorý je prijateľný každému; či zaujímajú stanovisko krajné, alebo trpiev. I v našom prípade mám na mysli také riešenie, ktoré by nebolo na skúšku; ktoré by mohlo mať charakter trvalého usporiadania, a tu mám na mysli usporiadanie, ktoré rešpektuje určité základné princípy spravodlivosti. Tak — na príklad — my sme už mali toho experimentovania v česko-slovenskom pomere dosť: bolo stoličné zriadenie, župné, krajinské zriadenie, autonómia — slovenský štát vynechávam — potom prišlo po vojnové riešenie medzi 1945 a 1948 a za ním teraz komunistické. A vidím, že ani jedno z týchto riešení — alebo ak chcete, experimentov — nevystihlo tie základné potreby a požiadavky nielen Slovákov, ale aj Republiky; lebo práve v tom je podstata nášho problému, že treba dať štátu, aby mohol byť štátom, a treba dať národným subjektom: českému a slovenskému, čo mu zase patrí. A v najdení harmónie medzi záujmami štátu a záujmami národa treba vystihnúť práve to, čo nazývame spravodlivé a definitívne riešenie nášho pomeru. Zastávam aj teraz ten názor, že usporiadanie, ktoré vyšlo z vajatania slovenského národného povstania, sa najviac priblížilo k tým maximám, ktoré majú Slováci, česko-slovensky orientovaní.

Peroutka: Tedy, Vy byste řekli, že to nebyl experiment, to uspořádání po roku 1945 v tom smyslu, jak jste vymezil to, co experiment není?

Dr. Lettrich: My sme ho — my sme ho kontemplovali ako definitívne riešenie. A v skutočnosti stalo sa experimentom preto, lebo sa prax postavila proti tým zásadám, na ktorých bolo toto riešenie postavené. A síce tá prax, ktorú hlavne Gottwald a komunisti začali aplikovať. To znamená, že začali škrtiť slovenské národné orgány a znova centralizovať.

Peroutka: A to byly tedy hlavní zásady toho řešení po roce 1945?

Dr. Lettrich: Hlavné zásady spočívali v tom, že sa vychádzalo zo zásady slovenskej národnej subjektivity — ak chcete: svobodnosti — alebo z národnej rovnoprávnosti. A tejto subjektivity dal sa výraz v praktických inštitúciách. To znamená: v Národnej rade ako zákonodárnom sbore — alebo ak chcete: sneme slovenskom; v Sbore povereníkov ako v

národnom vládnom orgáne; a v poverenístvach ako v slovenských ústredných administratívnych orgánoch.

Drienka: A bolo všetko toto ústavno-právne zaistené?

Dr. Lettrich: Bolo i nebolo. Bolo to v prvom rade zaistené politicky — dohodami. Potom bol vydaný ústavný zákon v roku 1946, ktorý petrifikoval tieto politické dohody, ale ústavne to malo byť definitívne vybavené až neskôr v 1948, čo sa — samozrejme — nestalo, lebo medzi časom prišiel komunistický prevrat.

Peroutka: To říkáte Vy, jako Slovák. A já bych Vám k tomu chtěl říct jako Čech, že s Vámi absolutně souhlasím; že každé nové uspořádání musí být založeno na tom, co Vy jste nazval subjektivitou slovenského národa, a na rovnoprávnosti slovenského národa. Já sám — opakuji: jako Čech — nemohu v ničem jiném vidět záruku existence československého státu, než v uznání tohoto principu, o kterém Vy jste právě mluvil. Pochybují — a nevím, jestli víc nevěřím, nežli pochybují — že by československý stát se mohl zakládat na principu jiném.

Dr. Lettrich: Ja myslím, že česko-slovenský pomer možno riešiť na troch zásadách.

O jednej sme už hovorili, to jest o národnej rovnoprávnosti Čechov a Slovákov. To je predsa výron najsamozrejmejšieho zmysľovania civilizovaných ľudí — aby sa každému spravodlivo dalo, čo mu patrí, to jest: rovnoprávnosť.

Druhá zásada je spoločný československý štát. Tedy, žiadne také riešenie, ktoré by fumigovalo princíp uchovania idey československého štátu.

A za tretie, vylúčiť nadriadenosť jedných nad druhými. To je viac-menej psychologický, ale určite i politický moment, ktorý veľmi mnoho zaväzuje v usporiadaní vnútroštátnych pomerov.

Peroutka: Vy jistě, pane doktore, správně říkáte, že se to dá zařadit všechno jenom na zásadu: dát každému spravedlivé, co mu patří. To je ovšem zásada trochu všeobecná. A myslím, že nyní záleží všechno na tom, jak tuto "všeobecnou zásadu" bychom konkrétně rozvedli, aby bylo vidět, co je to za "spravedlnost" a "co komu patří".

Dr. Lettrich: Ja plne súhlasím. A my sa tak pomaly dostávame k druhej fáze nášho rozhovoru, a síce: "Ako usporiadať česko-slovenský pomer tak, aby čo najviac splňoval tie postuláty, o ktorých sme hovorili."

Drienka: Pane doktore, ale Vy ste hovorili ako už o samozrejmosti o — len o československom jednotnom štáte predtým a nikdy ste nerozmýšľali o tom, že by to mohla byť aj česko-slovenská federácia?

Dr. Lettrich: Ja myslím, že jednotnosť je podmienkou štátu. Ale tento pojem treba vysvetliť; inak môže dôjsť k vážnym nedorozumeniam. A síce: proti jednotnosti sa — na príklad z histórie vieme — stavia dualizmus. A niektorí domia, ale i v exile, mávajú veľký strach už len pri počutí slova "dualistický" — alebo "federálny."

Podľa môjho názoru, my nepotrebujeme širit' reči o tom, či dualistický — federatívny, alebo jednotný; podľa môjho

názoru my máme zostať na póde, že česko-slovenská štruktúra má byť prispôbená našim domácim pomerom; či sa bude už približovať viac k federatívnej úprave, ako má na príklad Kanada, Spojené štáty alebo Švajčiarsko, alebo či sa bude približovať tento systém viac k jednotnému štátu v tom zmysle, že je zdôraznený prvok centrálny, to je už nie rozhodujúce.

A tak: poďme k tomu — čo si myslíme pod tou "spravidlivosťou" v úprave slovensko-českej, alebo česko-slovenského pomeru. Podľa môjho názoru — prvá vec je, aby československý štát ako taký, mal orgány pre celoštátne veci; ktoré sú to orgány? V prvom rade prezident, parlament, vláda, ministerstvá, súdy a iné spoločné orgány — A na druhej strane je treba, aby tu boli i národné orgány: české národné a slovenské národné orgány, ako sú: zákonodárne sbory, alebo — ak chcete — snemy, potom vládne sbory a ústredné orgány. Inými slovami: štruktúra, ktorú sme dosiaľ mali, preinačiť a prispôbiť tým zásadám, o ktorých sme hovorili. A síce, aby to boli jasne orgány s celoštátnou pôsobnosťou a na druhej strane orgány len s národnou pôsobnosťou. — Dosavadná štruktúra Republiky bola viac-menej vybudovaná na územnej pôsobnosti. Na príklad: župné zriadenie, zemské alebo krajské zriadenie, to bolo územné. Naším problémom není teritórium; našim problémom je národ. A preto nemôžeme uspokojiť národné postuláty územnými orgánmi.

Drienka: Pán doktor, Vy ste povedali, že tú budúcnú úpravu treba robiť tak, aby bola vylúčená možnosť majorizovania, ovládania jedného druhým. Ako viete, Slováci sú a budú dlho v menšine. Ako si to prakticky predstavujete v tých centrálnych orgánoch — tedy v tých celoštátnych orgánoch — ako si prakticky predstavujete vylúčiť možnosť majorizovania?

Dr. Lettrich: Na to je viac receptov. A uvediem niektoré. Na príklad, jeden recept je, aby ústavu Republiky schvalovali aj národné zákonodárne sbory; tak, ako je to v iných zložených štátoch. To by nemohlo — nemuselo byť na újmu jednotnosti štátu. Naopak. Zainteresovať aj národné subjekty na celoštátnych zdrojoch zákonov, ako je ústava; to môže len prispieť k posilneniu a nie k oslabeniu.

Druhým receptom je, aby jedna, alebo aspoň jedna z najvyšších štátnych funkcií v Republike — to znamená: prezident Republiky, predseda parlamentu, predseda vlády — bola obsadená Slovákom. — Tretí recept je, aby sa v parlamente — celoštátnom parlamente, rozhodovalo o určitých veciach zásadnej povahy oddelene tak, ako sme to mali v rokoch 1945 až 1948 — že sa o ústavných veciach zisťovala väčšina mienky slovenských a väčšina mienky českých poslancov. To sú také príklady, ktoré — ktorými sa dá odstrániť nebezpečenstvo majorizácie.

Drienka: Ja si zase myslím, že najistejšia — najistejšie by bolo, keby aspoň v jednej komore — v celoštátnej, zákonodarnéj jednej komore bol rovnaký počet členov slovenských a českých.

Dr. Lettrich: Ľ to je dobrá myšlienka. Na tom je — na príklad — vybudovaná sústava amerického parlamentu, že v senáte každý štát má dvoch členov, kďežto dom reprezent-

tantov — ten je zostavený podľa zásady pomerného zastúpenia.

Drienka: Ale, pán doktor, to už je vlastne federácia potom.

Dr. Lettrich: Ja by som myslel, že na mene nezáleží; ale takáto zásada je inak správna a nijako by nenarušila záujmy celoštátne; naopak — by im len prospela.

Peroutka: Já nevím, pane doktore, Vy jste nedávno tady řekl, vyslovil dvě slova: "dualismus" a "federace" — a zdálo se Vám, že vzbuzují jakési pochyby. Říkal jste, že zejména v exilu panují o těchto dvou slovech pochyby. Já opět — jako Čech — chci říci, že — myslím, že pokud exil má nějaké pochyby, že si je musí poněkud odvykat. Poněvadž hlavní věc je takové uspořádání, aby Slováci, o kterých jste řekl, že jsou minorita, měli pocit, že v tom uspořádání se mohou plně národnostně vyžít. To je princip hlavní asi pro existenci česko-slovenského státu. Jestli to bude federace, na tom nezáleží. Záleží hlavně na tomto principu svobodného národního využití, národního využití. Také bych se ani celkem nebál slova "dualismus" — poněvadž koneckonců dualismus je slovo formální. V Americe není dualismus, poněvadž je to federace 48 států. V Československu by to byla federace dvou států jenom a z toho, podle mého názoru, logicky vyplývá jakýsi dualismus. Tedy — tohoto slova se nemusíme bát, poněvadž víme, že i kdybychom pojem dualismu nějakým způsobem zažehnali, tak se před nás postaví jednoho dne dualistická skutečnost.

Dr. Lettrich: Ja súhlasím s tým, že nie je rozhodujúce slovo, ale že je rozhodujúca náplň a obsah. Jestliže by sa štátným spôsobom usporiadali pomery česko-slovenské, tak meno toho usporiadania nebude rozhodujúce. Čo je rozhodujúce, je aby sa vrátila otrásená dôvera a túto dôveru veľmi vážnym spôsobom poškodzujú — na príklad — dnes komunisti. Oni tiež hovoria, že slovenské národné záujmy sú uspokojené, že sú tam národné orgány a tak ďalej. A aká je skutočnosť? To je všetko na papieri, to sú fasády; kdežto — vládne sa centralisticky, vládne sa rovnako despoticky voči Čechom, ako sa vládne despoticky aj voči Slovákom.

Preto si myslím, že je veľmi dôležité, aby sa našla taká forma, ktorá by uspokojila Slovákov. A som už opakoval i predtým — a zdôrazňujem to znova — že tá zásada, aby sa spoločné veci spravovali spoločne a bratsky s Čechmi i Slovákmí a aby sa národné veci české spravovali českými národnými orgánmi a slovenské slovenskými — že táto zásada sa najviac približuje tým potrebám a záujmom, ktoré máme na myslí, keď hovoríme o "spravodlivom a definitívnom usporiadaní nášho pomeru."

Drienka: No, a keď už hovoríme tedy o tom, čo by ste pokladali za celoštátne a spoločné veci, a čo za partikulárne slovenské a české veci?

Dr. Lettrich: Tu tiež musíme sa ohmedziť len na heslá. Ostatne — bolo by vecou ústavných právnikov, aby tieto heslá potom definovali. Ale, spoločnými veciami sú nesporne: hranice, zahraničná politika, zahraničný obchod, národná obrana, mena, doprava, komunikácie; niektoré — nie všetky — hospodárske, kultúrne a sociálno-politické otázky; opakujem: nie všetky. Pokiaľ ide o národné, tie môžeme kvalifikovať len generálne. Všetko ostatné, čo nespadá do týchto celo-

štátnych orgánov, patrí do pôsobnosti národných orgánov. A tam máme na myslí v prvom rade politiku kultúrnu, hospodársku a sociálnu. Potom, pre nás je veľmi dôležité, aby sa slovenská politika robila doma na Slovensku v Bratislave, aby sa nerobila v Prahe; slovenskú národnú politiku myslím. Aby ju nerobili byrokrati v ministerstvách, aby ju nerobili len vo vláde, ale aby sa slovenská národná politika robila doma, aby ju robili ľudia tam, kde tie problémy vytvárajú.

Peroutka: Pane doktore, my jsme tady měli několik rozhovorů a snad — aspoň, jak jsem měl dojem — ty rozhovory mezi námi byly harmonické. Já bych ovšem chtěl vědět, jaký máte pocit, jestli myslíte, že v té harmonii, v jaké my jsme zde o těchto problémech mluvili, je schopen mluvit mezi sebou také český a slovenský národ, český a slovenský exil. A jestli ta harmonie, ve které jsme tady byli spolu, nebyla způsobena trochu tím, že já snad — nevím, snad, říkám — jako Čech vybihám trochu z té české řady.

Dr. Lettrich: Podľa môjho názoru, veľká väčšina jak slovenských, tak českých ľudí — či sú doma, alebo v exile — je za poctivé spravodlivé usporiadanie našich vzájomných pomerov. Extrémisti boli, sú a budú na oboch stranách, doma i v exile. Ale, mňa viac zaujíma mienka tej väčšiny národa. A tá nepochybné bude priaznivá harmonickému riešeniu tohto problému. Keď sa prejaví dobrá vôľa na oboch stranách, zabudnú sa všetljké neprijemnosti, ktoré sme mali v minulosti. Lebo — viera v budúcnosť Republiky je väčšia, ako sú eventuálne chyby a nedostatky, s ktorými sme sa stretli v minulosti.

CESTA K NÁM

Jan Skácel

Je to tak snadné najít cestu k nám . . .

*Okolo potoka,
po kterém pírko plave,
přes zídku přelézt,
nadejít si humny,
na mostku postát,
nad hučícím splavem
slovíčka hledat vhodná pro pěnu,
zase ji zahodit
a jít,
jít,
na cestu užiznout si hůl,
spočítat hvězdy,
v lese zabloudit,
tmu jako plnou fůru sena
před sebou tlačit
a místo náprav
uslyšet ze sna sténat ptáky.*

Je to tak snadné najít cestu k nám.

OČ JDE V TAJVANSKÉ ÚŽINĚ Ostrávky nedaleko čínského pobřeží a daleko všeho jiného staly se v posledních několika týdnech ostrovy strategicky nad jiné významnými. Vojenky jsou snad pramálo důležitě, jejich obrana proti útoku z čínské pevniny byla by snad beznadějná — nebo alespoň nesmírně těžká. Ale na menších místech a pro menší věci byly už prohrány politické války.

Dvě velké strategie se soustřeďují v tajvanské úžině. Západní strategie neustopovat hrozbám je už po několik týdnů podivuhodně pevná, jiná než v době Mnichova. Co víc, je to strategie jednoduchých počtů: jestliže tady ustoupím, bude po mně žádáno, abych i jinde ustoupil. Strategie východní je složitější jen proto, že ji známe jen z dohadů: politika komunistické Číny vůči Spojeným státům může být také součástí čínské politiky vůči Moskvě. Pekín může mít oči upřeny ne na Quemoy, nýbrž na křeslo ve Spojených národech. Nejen asijskému světu, ale zejména Moskvě snad činíti komunisté nkazují v tajvanské úžině svou rozhodnost. A zase ne čínský, nýbrž moskevský záměr může být spouští čínských děl.

Ze změní dohadů přece však vystupuje jeden nad jiné jasný obraz. Neboť i takto je třeba se ptát: co by dnes bylo, kdyby nebylo tajvanské krize? Snad by pak ze Středního východu vycházelo více neklidu, než odtud vychází dnes, ale jen stěží by v něm byla atmosféra strachu z války. Bez čínské krize by západní svět stál před choulostivým problémem Alžiru a jeho nově vyhlášené exilové vlády, ale byl by to stále spíše problém politiků a diplomatů než problém zaslulivého do života všech lidí, jak jen hrozila válka do něho může zasahovat. Ale bez čínské krize toto by bylo také obdobím mezinárodních konferencí v Ženevě, kde letos v létě dvě už byly úspěšně dokončeny: konference nukleárních vědců, kteří zhořili nejednu přehradu chráněných tajemství mezi Východem a Západem, druhá pak konference odborníků o technické proveditelnosti mezinárodní kontroly nad případným zákazem pokusů nukleárních výbuchů. A toto by tedy bylo období, ve kterém by svět bez čínské krize mnoho hovořil o dalších dvou připravovaných ženevských konferencích: o politické konferenci koncem září, na které zástupci Západu a Východu mají jednat o politické úpravě zákazu nukleárních pokusů; a o kon-

ferenci začátkem listopadu, kde odborníci mají pro celý svět zjistit, zda je technicky možno vybit svět tak, aby náhlý útok jednoho bloku proti druhému byl vyloučen mezinárodním dozorem. Jestliže sečteme toto vše, co dnes bez čínské krize by hýbalo mezinárodní politikou, takový je to obraz: mnoho, příliš mnoho naděje. Snad i doba, kdy nervy by si mohly na chvíli odpočinout. Po celých deset let, a vždy přímým či nepřímým zásahem Moskvy, svět se pohybuje tak, že mu není dopřáno oddechu. Ze nadějí není nikdy dovoleno, aby příliš vzrostla. Je po celé desetiletí politikou Východu, aby naděje i beznaděj přicházely současně, aby světu a tím byly promíseny v jediný tíživý soumrak, ve kterém vidíš, ale také nevidíš, a ve kterém není odpočinku. Neboť toto, zdá se, je základní strategií Východu: unavovat. Tu Západ, ne Východ, je unavován. Neboť i v tajvanské úžině jako před deseti lety v Berlíně, Východ ví zcela zjasně, jak daleko chce jít, zda válka je či není možná. Západ musí být připraven na válku i na mír. Snad jde tedy dnes v tajvanské úžině o Tajvan, snad o čínské křeslo ve Spojených národech, snad o mnoho jiných věcí. Ale zcela jistě jde o nový útok na nervy západního světa.

— h —

POKUS O OBRODU Výsledek plebiscitu o nové francouzské ústavě dal jistě pád-
nější odpověď než kdo čekal na otázku: je de Gaulle opravdu populární, jde za ním národ nebo ne? Postava vysloužilého generála a vůbec celý jeho režim byly totiž zahaleny i po více než třech měsících jeho vlády značnou rouškou tajemství, zejména pro ty, kdo očekávali, že se stane přes noc jakýmsi diktátorem. Ještě i dnes se v západním tisku s oblibou hovoří o tom, že nová ústava mu dává moc, kterou neměl ve Francii žádný jedinec od Napoleona. A přece jeho jediným diktátorským projevem zatím je zvýšená kontrola tisku a reklama novinami a rozhlasem, kterou si jeho režim dělá před vlastním lidem a ostatním světem, nebyvalá v zemi, kde se o vládě obvykle píše co nejméně a s neskrývanými pochybami. Pak také nechá zřít internální tabory pro alžírské teroristy v Francii, ale copak by mohla kterákoliv pařížská vláda přihlížet nečinně tomu, jak tito alžírští agenti zapalují natová skladiště a střeží na policiisty na ulicích? Výsledek plebiscitu koncem září — tři čtvrtiny fran-

couzských voličů se vyslovily pro novou ústavu a v Alžiru bylo procento příznivých hlasů dokonce neuvěřitelných 95 procent — je nepochybně důkazem toho, co doposud se zdálo být jen vnějším náterem: Francie prochází údobím nebyvalého národního sebevědomí, hrdosť, která se zatím neopírá o skutečnost, ale aspoň o víru v lepší budoucnost a o značnou vůli si k takové budoucnosti pomoci.

De Gaulle dokonce vystupuje v úloze, která ho zbavuje roucha nějakého zatvrdělého imperialisty: jeho dlouhodobým cílem je přetvořit to, co zbylo z francouzské koloniální říše — a je toho ještě mnoho — na jakési volné společenství národů po britském vzoru. Na své cestě černou Afrikou začátkem září prohlásil, že chce-li některá kolonie nezávislost, může ji mít, až se bude hlasovat o nové ústavě. Pravda, byl k tomu prohlášením vyprovokován hněvem nad demonstracemi domorodců v Senegalsku; dodal varovně, že taková nezávislost by současně znamenala konec rozsáhlých francouzských investic. Tento dovětek o nezávislosti, vyřčený jakoby mimochodem, se mezitím stal opravdovou alternativou pro koloniální voliče v plebiscitu o ústavě a jedna africká kolonie, Francouzská Guinea, se tímto způsobem domohla samostatnosti. De Gaulle přes noc postavil celou sounáležitost afrických území s Francií na hospodářskou základnu a sklídil bohatou politickou žni: s výjimkou Guineje všechny kolonie se valnou většinou vyslovily pro jeho nabídku partnerství v nové francouzské Unii.

Největší záhadou kolem de Gaulla ovšem zůstává i nadále otázka, jak bude řešit palčivý problém Alžiru. Alternativa nezávislosti nebyla dána alžírským voličům, z nichž asi pětina jsou Francouzi, protože Alžír — už dnes trochu archaicky — se stále považuje za část metropolitní Francie. De Gaulle nabídl alžírským Arabům plnou občanskou a ústavní rovnoprávnost s Francouzi ale toto je daleko od cíle, který sleduje nově ustavená alžírská vláda v exilu v Kahirě. Nestrannému pozorovateli se i dnes vnučuje otázka, do jaké míry představuje pětadvacetáti procentní hlas Alžiru pro de Gaulla skutečně přesvědčení této země.

Nová ústava Francie, kterou vypracoval zvláštní výbor, jejímž autorem však je nepochybně sám de Gaulle, dává zemi

silnější vládu, větší pravomoc prezidentů — dokonce o něco větší než má prezident Spojených států — a přistihává předělka národnímu shromáždění. Je to přesně to, co Francie už dávno potřebovala. Ve svém historickém pokusu o obrodu národní duše Francie byl de Gaulle veden vzpomínkou na strašné události z června čtyřicátého roku, kdy autorita státu se rozpadla jako domek z karet a tehdejší ústava vlastně nedávala nikomu pravomoc bojovat dál. Nevíme, zda nová ústava by v podobné situaci francouzský stát zachránila, protože se domnívám, že kořeny rozvratu čtyřicátého roku šly hlouběji. Za pokus to však stojí a nemůžeme než přát Francii, aby se zdařil. Největší obavy totiž byly, že přes všechno to hurá kolem de Gaulla, paže zdvižené v nadšení a ražení nových hesel, většina voličstva nadále bude stát stranou v nevyčlelitelné apatii, která pobíhala tolik jiných nedávných pokusů. Když byl u vesla Mendes-France, také měl svět dojem, že se rodí nová Francie. Bylo by velkým zklamáním, kdyby dnešní dny v Paříži mělo být zase jenom chvílkovým osvětlením seshora. — i —

USPAVAČÍ HADŮ Náhlost, s níž spadla do hlubin zapomenutí vtraská situace na Blízkém východě, je dobrým příkladem toho, co dokáže veřejná debata ve Spojených národech a odhlasování neslané, nemastné resoluce. Ovšem k užšího boletí arabského původu přispěl hodně pokřik kolem Formosy, výava — jak si mnozí myslí — uměle vyvolaná komunismem právě proto, aby mohl v kalných vodách Blízkého východu rejdit dál mimo dosah reflektorů světové pozornosti. Ať je tomu jakkoli, a ať už se díváme na Spojené národy jako na opravdu účinný nástroj nebo jen jako na papírovou organizaci, debata Vádného shromáždění vyčistila trochu vzduch a vyústila v gesto pohodlně šlechetné: Arabům, všem Arabům, těm hodným i těm špatným, se nechává na vůli, zda se dohodnou a vyřeší své problémy sami anebo si vzájemně budou dále podrážet nohy. To je na papíře. Ve skutečnosti se nezměnilo zatím nic. Americká vojska jsou stále v Libanonu, i když se mluví o brzké evakuaci, bude-li situace příznivá. V Bejrutu zvolili nového prezidenta, ale stříli se dál, jen strany se změnilly: zatím co za katolického režimu byli moslemové v opozici, je to nyní křesťanská guerilla, jež touží taktikou znemožňují generálů Fouadů

Chachabovi konsolidovanou vládu. Říká se, že v Jordánu bude klid, jen dokud tam jsou britská vojska. Jakmile odejdou, tvrdí se v novinách, král Hussein půjde vnejlepším případě do exilu, v horším pak tam, kam šel jeho iracký bratranec Faisal. Jednou ze snah Spojených národů bylo vyhlásit jakési moratorium na štvavé nadávky jedněch arabských rozhlasových vysíláčů na druhé. Zafalo to slibné, v posledních týdnech však zuří rozhlasová válka mezi Káhírou a Ammanem dál. Dobrý organizátor Nasir učinil pak v druhé polovině září nový tah, který formálně přenáší nervové středisko bolesti arabského původu do západního středozemí: nechal v Káhiře ustavit alžírskou exilovou vládu, jež znovu formulovala svou politiku nesmířitelného boje s Francií. Pochopitelně Nasir a jeho Spojené arabské republiky jako první uznali tuto vládu. — z —

SKALÍČKA S příchodem nového školního roku se vrací loňská novínová sláva městu Little Rock, přestože vlastně v jiných státech amerického jihu, zejména ve Virginii, zavřeli daleko více škol, jen aby nemusili připustit černochy na studia. A také, jako loni, stává se Little Rock i letos tou skalíčkou, na které skobrtá dobré jméno Ameriky v cizině, hlavně v africké a asijské. Za Železnou oponou, kde mají školní diskriminační problémy komunistického ražení, je velká poptávka na ministerstvech informací po televizních a filmových žurnálech z Ameriky, kterými se po náležitém stříhání a slepování dokazuje, jak feudální je americký jih a jak pokroková je lidová demokracie. Takto lze ovšem demonstrovat lidem v Československu nebo Maďarsku, že vedoucí lidé v Little Rock jsou hloupi, zabití a politicky zaostali, což může platit stejně dobře o vedoucích lidech kdekoli na světě. Ale takový zpravodajský týdeník na televizi za Železnou oponu dokazuje mimořádně i to, že federální autoritě ve Spojených státech lze svobodně a téměř beztestně vzdorovat v otázkách tak obcházivých jako tato. Zatím co skobrtíme přes skalky, je černošská otázka v Americe jistě na cestě k vyřešení nebo aspoň slušnému způsobu spolunáživání. Že to není otázka jednoduchá, dokazuje její zrod také v Anglii, kde nikdo nikdy nic takového neřekl.

— z —

K OTÁZCE AVANTGARDY (jakoby odpověď) "Avantgarda? Každá, která není dnešní, je už věčejší. Jenže ti, kdo se děsí nad "návraty" umělců do třicátých let, zapomínají, že se nic nedá přeskočit a že jsou návraty, které jsou troštem za hříchů samozvaných porčníků života a umění: zakazované ovoce má sladkou chuť. Snad se to všechno zdá samozřejmě. Jenže to je jen zdání. Ve sporoch o umění, jemuž přece každý rozumí, bude ještě dlouho z bolestné naivity jedněch a škodolibé tuposti druhých léčit pouze umění."

Ivo Fleischmann v Literárních novinách.

K OTÁZCE 'HNĚVU MLADÝCH' (jakoby odpověď) "Hoci je fakt, že mladá literatura přesná definici modernosti nazaj nemá, neždá sa mi to nijako tragické. Ide o "čitový protest", alebo — ako sa mi vidí — instinktivný pohyb mladej literatúry, ktorá sa oprávnené búri a ktorá vystihla, že otázka sa dotýka samej jej podstaty." "Právo na omyl . . . škoda, že sa nám priznáva iba veľmi váhavo a pod jednou podmienkou: že sa totiž po všetkých omyloch vrátíme na správnu cestu. Márna sláva — treba rátať aj s tým, že sa niekto k'í z nás bezdanejne stratia, že odpadnú. Taká je logika vývinu, logika hľadania, logika pravdy. Keby sme už na začiatku akéhokoľvek hľadania vedeli, aký bude jeho výsledok — bolo by všetko hľadanie zbytočné."

Ivan Mojik v Kultúrnom živote

Jak myslí mladá literární generace v Československu, shrnul Miloš Vacić v této kritice: "Ve snaze o pohlcní nové tematiky vytvořila si tato poezie novou, svou vlastní kulturu. "Všední" člověk vstoupil do jejího obrazu jako ze společnosti vytržený a společností opomenutý jedinec, přetížený svými soukromými bolestmi a strastmi, plný pocitu křivdy a ponižení." "To vše je dosti výstižné. Výstižné nejen pro charakteristiku onoho "životního pocitu" — ale i pro ideologii, která propustuje část našeho mladého umění a kterou by bylo možno nazvat ideologií "vědlidského humanismu", která je dnes vlastní i značné části inteligence v buržoazním světě." "Počíná jakéhosi "vědlidského stanoviska, vyvolávající zároveň stav povznesení nad jakoukoli stranickostí, se může . . . jedině přičít skutečné cestě k socialistickému umění."

Rudé právo 21. září 1958

TRAIT-CARRE DEVELOPMENT CORP.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

TEL. UN 6-6814

Máte-li v úmyslu investovat málo peněz s velkým výdělkem — obraťte se s důvěrou na naše zástupce, kteří vám rádi poradí. Investice pouhých sto dolarů stačí vám k tomu, abyste se stali majiteli vlastního domova v jedné z nejlepších částí montrealského okolí.

ZÁPISNÍK 1958

c/o UNIVERSUM PRESS CO.
15 Vandewater Street,
NEW YORK 33, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

FUR STUDIO INC.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

TEL. UN 6-6814

Výroba všech druhů kožšínových výrobků evropských i amerických stylů — Všeobecně uznávaná vedoucí firma v Montrealu — Výhodné platební podmínky na základě osobní dohody.